

A KONZERVATIVIZMUS KÖZÖSSÉGELVŰSÉGE

SZILVAY GERGELY

Önnek mit jelent a jobboldal? – tette fel a kérdést a riporter, miközben vitapartnerem és jómagam helyet foglaltunk az egyetem előadótermében. Vitapartnerem, aki akkoriban az LMP-t erősítette, ugyanakkor egy magyar nagyvállalatnál dolgozott, sorolni kezdte: számára az individualizmust, a kapitalizmust, a nagyvállalatokat, a globalizációt, a szolidaritás hiányát, a fogyasztói társadalmat és a neoliberálisizmust. Ekkor visszaemlékeztem régi prédikációkra és családi beszélgetésekre, amikor a pap vagy épp antikommunista, de a bankokkal és a tözsdével szemben is szkeptikus mérnök édesapám kritizálta az individualizmust, a kapitalizmust, a nagyvállalatokat, a globalizációt, a szolidaritás hiányát, a fogyasztói társadalmat. A '90-es évek óta a magyar jobboldal fő ellenfelei közt van a neoliberálisizmus, a sokat kritizált individualizmus szimbolikus alakjai a szinglik, a „fogyasztói társadalom” szitokszó. Eszembe jutottak azok a keresztény közösségek is, amelyek konzervatív attitűdöt képviselnek, és úgyszintén erősen kritikusak a vitapartnerem által felsorolt dolgokkal szemben. Erős affinitás mutatkozik bennük a környezetvédelem, a zöld gondolat, a bio-termékek, a kézműves alkotások iránt – nem csak a gasztronómiában –, és persze kisközösségi alapon működnek. Így hát a kérdésre azt feleltem: az individualizmust, a nagyvállalatokat, a globalizációt, a szolidaritás hiányát, a fogyasztói társadalmat és a neoliberálisizmust biztosan *nem* (a kapitalizmust kihagytam). Mi is került felszínre ebben a vitában? Az alábbiakban megpróbálom körüljárni az individualizmus és a közösség értelmezéseit, elsősorban a konzervativizmus szempontjából, ám konfrontálva azt az újbaloldal elképzeléseivel. Egyben le kell szögezmem, hogy a konzervativizmust nem szűkítem le az angolszász konzervativizmusra, amiről viszont nem gondolom, hogy kifejezetten ellentétes volna akár a kontinentális intellektuális konzervativizmussal, akár a hétköznapi konzervativizmussal.¹

A JOBBOLDAL KÖZÖSSÉGELVŰSÉGE

A rendszerváltás után felnőtt magyar konzervatív számára a fentiek tükrében talán azt a kérdést érdemes először feltenni: honnan származhat egyáltalán az az gondolat, hogy a konzervativizmus (jobboldal) individualista, globalista, neoliberális és a fogyasztói társadalom advokátora, miközben már Edmund Burke hangoztatja a „köztes közösségek”, a család, az egyházközösség és az iskola fontosságát az állam és az egyén között, a hagyományt az előző generációk által felhalmozott tudásként határozza meg, valamint a társadalmat az élők, a halottak és a megszületendő közösségének tartja?²

1 Itthon Ludassy Máriának köszönhetően elterjedt gyakorlat, hogy szembeállítják egymással a „jó” és „mérsekelt” angolszászokat (Burke és a többiek), illetve a „rossz”, „diktatúrapárti” francia, német, spanyol, szóval a kontinentális szerzőket (de Maistre és a többiek). Ezzel szemben sokkal inkább a közös pontokat hangsúlyozza és egységben látja őket a francia ellenforradalmárok nevelkedett, gondolkodásában tehát erős kontinentális hatásokat felmutató, de amerikai Robert NISBET: *Konzervativizmus: álom és valóság* [1986], ford. BECK András, Tanulmány, Pécs, 1996.

2 Edmund BURKE: *Töprengések a francia forradalomról* [1790], ford. KONTLER László, Atlantisz, Budapest, 1990.

Lemaradtunk volna valamiről? Meglátásom szerint a konzervativizmus eredendően közösségelvű – ha tehát van individualista konzervativizmus, az csak torzulás és vakvágány lehet(ett). Ilyen torzulásként ír a 19. század második felében kibontakozó amerikai, individualista-materialista Golden Age-ről Egedy Gergely.³ A 19. századi iparosítás kapitulizmusnak is megvoltak a maguk kritikussai a konzervatív romantikusok mozgalmában: például a tavi kötők, főleg Samuel Taylor Coleridge, aztán Thomas Carlyle, Benjamin Disraeli brit miniszterelnök, de akár Walter Scott is ide sorolható. Egy-két nemzedékkel később alkot a disztribucionista G. K. Chesterton és Hilaire Belloc, vagy a feudális attitűdökkel megvádolt T. S. Eliot.⁴ Robert Nisbet amerikai konzervatív szociológus fő témája a közösségek hanyatlása volt.

Burke és sok más konzervatív szerző nem sokat magyaráznak, amikor a „köztes közösségek” kerülnek szóba. Mit takar ez? A kérdéskör kiindulópontja annak tanulmányozásakor a politikaelméletben általában a középkor. A Burke által védelmezett, erősen autonóm, szinte az államban külön államként működő, nem választott közösségek középkori eredetűek, épp azok, amelyeket egyrészt sokan védelmeztek az abszolutizmus és a felvilágosodás racionalizáló beavatkozásától, másrészt azok, amelyeket a felvilágosultak és a francia forradalmárok irracionális és elnyomó közösségeknek, egy egységes állam akadályának gondoltak: család, egyházközség, faluközség, céh stb. Ezért számukra a társadalom *communitas communitatum*, azaz a közösségek közössége volt.

Ezek a közösségek nem pusztán az összejövétel és együttlét kedvéért létező közösségek voltak, hanem rajtuk kívül lehetetlen lett volna az élet, tehát bennük szükségszerű volt az emberek egymásra hagyatkozása, a kölcsönös egymásrautaltság tartotta fenn őket; ugyanakkor jelentős jogi és gazdasági autonómiájuk volt, főleg a szokásjog határozta meg őket, rendjüket pedig az örök iratlan hagyomány, a szokás. Fontos volt még a hierarchizáltságuk: az ember nem közvetlenül érintkezett sem az állammal, sem az Istennel, hanem közvetítőkön keresztül, mint a földesúr és a pap, ami védelmet is jelentett a számára. Mindenkinek megvolt bennük a többiek számára hasznos tevékenységet folytató társadalmi státusza (a papok imádkoznak, a katonák hadakoznak, a parasztok dolgoznak). S az ilyen közösségek jellemzője volt az a közmorál, amely szerint az egyéni bűn kihát a közösségre; ezért tűnnek mai szemmel oly intoleránsnak a „magánbűnökkel” szemben is.⁵

Robert Nisbet fő művében, az 1953-as *The Quest for Community*ben azt hangsúlyozza: a modern történelmet ugyan szokás az állam és egyén konfliktusaként leírni, azonban sokkal alkalmasabb azt az állam és a hagyományos, középkori eredetű közösségek – család, faluközség, egyházközség, céh – konfliktusaként értelmezni, mivel a modern állam, még Hobbes és Rousseau állama is, az egyén felszabadítását tekintette egyik legfontosabb feladatának – mégpedig az egyén felszabadítását a hagyományos közösségek „elnyomása” alól.⁶ Míg a modern történelem a progresszív olvasatban az egyén felszabadulását jelenti, annak hátulütője a közösségek hanyatlása és a régi bizonyosságok elvesztése. Ha tehát értéknek tekintjük a koherens etikai meggyőződést, az egyértelmű társadalmi státust, a kulturális gyökereket és a kölcsönös egymásrautaltságot, akkor ugyanez a nagyjából háromszáz év inkább hanyatlásként értelmezendő.⁷ A modern állam jelenti a személytelen államot és a személytelen hatalmat is a bürokratizálással, és a személyes hatalom, a személyes függések elnyomónak nyilvánításával elősegítette az elidegenedést.

Nisbet ugyanakkor hangsúlyozza, hogy nem a régi, középkori közösségeket kell feltámasztani, hanem lehetőséget kell adni hasonló funkciójú, de új közösségek kialakulására. Ennek akadályát a modern, mindent átható és jóléti nemzetállamban látta, ami nem tűri a lokális szokásokat, eltéréseket, s felsza-

a konzervativizmus eredendően közösségelvű

3 EGEDY Gergely: *Konzervatív gondolkodás és politika az Egyesült Államokban John Adamstól Russell Kirkgig, Századvég*, 2014, 145–168.

4 Lásd erről EGEDY Gergely: *Brit konzervatív gondolkodás és politika, XIX–XX. század, Századvég*, Budapest, 2005, 25–48 és 167–191.

5 Minderről részletesen értekezik Charles TAYLOR: *A Secular Age*, Harvard University Press, Cambridge, 2007.

6 Robert NISBET: *The Quest for Community*, ISI Books, Wilmington, 2014, 100.

7 Uo., 70.

Kertváros – Klasszikus *suburb*
Cincinattiben (Ohio), 1935
(Library of Congress)

badít a kölcsönös egymásrautaltság alól, hogy aztán mindenki, egyenként kizárólag az államtól függjön.⁸

Nisbet, aki a francia ellenforradalmárokat olvasva eszmélt rá konzervativizmusára, az '50-es évek miliójében, a totalitárius Szovjetunióval való hidegháború és a New Deal közepette elsősorban a szabadság szempontjából, az állami zsarnokság ellen védekezve fejt ki közösségelvűségét, e sorok írója szerint viszont nála jobban érdemes hangsúlyozni inkább az ember közösség iránti pszichológiai szükségét és a közösség által biztosítható biztonságigényét. Az elidegenedés és a közösségek felbomlása okai között nála nagyobb hangsúlyt kell adnunk a technikai fejlődésnek. Nisbetnek a modern állammal szembeni fenntartásai viszont jól mutatják a konzervatívok és az újbaloldal közösségelvűsége közti különbséget.

ÚJBALOLDALI KRITIKA

Nézzük, hova vezethető vissza az újbaloldal elképzelése az individualista jobboldalról. E sorok írójának tapasztalata és olvasmányai alapján az újbaloldal témánkat illető kritikája a felvilágosult, gazdaságra koncentráló, libertáriusabb amerikai jobboldalból indul ki, s a 19. század amerikai individualista éthoszáát látja a *par excellence* jobboldalnak – ennek egyik oka, hogy ennek az újbaloldalnak számos szerzője (például a feminista mozgalom túlnyomó része) amerikai, így amerikai kontextusban értelmezendők. Ez azt is jelenti, hogy az amerikai alapításnál nem látnak visszább a történelemben. Bár ennek valószínűleg ideológiai okai is vannak, minthogy a felvilágosodás előtt történeteket, az antikvitás és a középkor gondolkodását nem tartják relevánsnak, az újbaloldal úgy viselkedik, mintha a felvilágosodás előtt semmit nem történt volna,

⁸ *Uo.*, 64–65.

a konzervativizmus pedig a klasszikus liberalizmussal vagy libertárius kapitalizmussal lenne azonos. A baloldal számára az ellenség két névben sűrithető össze: Ronald Reagan és Margaret Thatcher.⁹

Minderre persze okot adott a neoliberálisnak nevezett jobboldali politika a 20. század második felében, ami a kollektívizmusra adott reakció is volt, de ha a neoliberalizmussal kapcsolatos szakirodalmat vesszük, akkor nemcsak Reagan és Thatchert kell oda sorolnunk, hanem az újbaloldal irodalmában sokkal ritkábban megjelenő Bill Clintont és Tony Blairt is.¹⁰ Reagannek és Thatchernek ezzel együtt létezik jobboldali tradicionalista kritikája,¹¹ sőt Richard Weaver az amerikai individualizmuson belül is megkülönböztet közösség- és hagyományelvűt, illetve progresszívet.¹²

Az újbaloldal individualizmussal és közösségiséggel kapcsolatos szimbolikus alakja talán az amerikai üzletember és biztosan a hajléktalan. A magabíró, szabad, önálló farmer és üzletember folyamatos gúnyolódások tárgya, mint aki csak a szerencséjének köszönheti sikereit, s egyébként is illuzórikus elképzelés. A hajléktalan áll az újbaloldal individualizmussal és közösséggel, sikerrel és szerencséjével kapcsolatos diskurzusának középpontjában. Ebben az újbaloldali narratívában a jobboldali-konzervatív álláspont úgy konstruálódik meg, mint ami tagadja, hogy a hajléktalan helyzetéhez „strukturális” tényezők is hozzájárultak, tehát hogy nem feltétlenül kizárólag a hajléktalanon múlt, hogy hajléktalan lett, s ami egyoldalúan az „ő tehet róla” álláspontján van.

Az viszont igaz, hogy az újbaloldal egyre inkább tagadja az egyéni szabadság, az egyéni erőfeszítések és egyéni siker lehetőségét, minden ilyet pusztán szerencséjének és/vagy strukturális tényezőknek tulajdonít. Míg az önmagát feláldozó hős a jobboldal számára a közösségiség fontos szimbolikus alakja, addig az újbaloldalon egyre divatosabb az egyenlőség és a struktúrák uralma nevében tagadni a hős fontosságát, sőt dítik a hőselenség. Az újbaloldalon tehát az individualizmus elsősorban nem a hedonistát vagy a törtetőt jelenti, hanem a konzervatívok ezen narratívában hamisnak tételeződő elképzelését, amely szerint magabíró lények vagyunk, tehát az individualizmus nem más, mint az egyéni boldogulás, siker és felelősség „hamis” elképzelése. Ezzel szemben a hétköznapi konzervativizmus számára a negatív értelmű individualizmus megtestesítője, szimbolikus figurája a hedonista, a „plázacica” és a (tudatos) szingli – akiket a fogyasztói társadalommal, az agymosással, az anyagiassággal azonosít. A konzervatívok számára az egyéni erőfeszítés, siker, egyéni felelősség pozitív fogalmak tehát nem az individualizmus kontextusában jelennek meg.

”
az önmagát feláldozó
hős a jobboldal számára
a közösségiség fontos alakja

A JÓLÉTI ÁLLAM KÉRDÉSE

A konzervatívok nem gondolják, hogy az ember életében minden csak magán múlna, de azért az egyéni felelősség és szabadság újbaloldalhoz hasonló erőteljes tagadását elvetik, csatlakozva az előző évezredek józan ítélőképességéhez. Az egyéni szabadságot növelni kívánó újbaloldal viszont paradox módon nem az egyéni egzisztenciális függetlenségben látja ennek zálogát, hanem a „strukturális változtatásokban”, ami praktikusán a jogkiterjesztést és az állami újraelosztást, illetve államosítást jelenti. Egyben a hagyományos közösségeket az újbaloldal gyakran inkább korlátozóknak és elnyomónak tartja, amelyek uralma

9 Lásd például ÉBER Márk Márton: *A kritikai pszichológia programja – itthon*, Új Egyenlőség 2017. március 1., <<http://ujegyenloseg.hu/a-kritikai-pszichologia-programja-itthon/>>; MÁRIÁSI Dóra – VIDA Katalin: *Kritikai pszichológiát! Vitaindító a pszichológia és a pszichológusok társadalmi felelősségéről*, Kettős MÉRCE 2015. december 5., <https://kettosmerce.blog.hu/2015/12/05/kritikai_pszichologiat_vitaindito_a_pszichologia_es_a_pszichologusok_tarsadalmi_felelossegerol>.

10 Manfred B. STEGER: *Neoliberalism. A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2010.

11 Thatcher tradicionalista kritikáját – mindig a tisztelet hangján – elsősorban a Roger Scruton-féle Salisbury Review köre fogalmazta meg. Reagan úgyszintén tisztelettel és elismeréssel vegyes traditionalista kritikája lásd Gil TROY: *The Reagan Revolution. A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2009.

12 Richard M. WEAVER: *Two types of American individualism* [1963] = *Southern Essays of Richard M. WEAVER*, szerk. George M. CURTIS, III – James J. THOMPSON, Jr., Liberty Fund, Indianapolis, 1987, 77–103.

alól állami segítséggel fel kell szabadítani a polgárokat – ezek megegyeznek a konzervatívoknak oly kedves, burke-i köztársaságokkal.

A közösség alatt tehát mást ért az újbaloldal és a konzervatívok: az újbaloldal egyrészt a választott közösségeket hangsúlyozza, másrészt közösségiség alatt azt érti, hogy az állami újraelosztás és szociális rendszer segítségével „szolidaritást vállalunk” szerencsétlen sorsú embertársainkkal, hogy létrejöjjön az esélyegyenlőség. Kérdés azonban, ha a nemzet csak elképzelt közösség-e – ahogy Benedict Anderson híres *bon mot*-ja szól –, mivel nem ismerik egymást a tagjai, de akkor milyen valódi közösséget teremt az államon keresztül, kötelező szolidaritás? Magyarán: a baloldal közössége is csak elképzelt közösség. Nisbet többször hangsúlyozza: *az állam nem egyenlő a társadalommal*.

Gosta Esping-Andersen háromféle jóléti államot különít el: 1) a skandináv szociáldemokrata jóléti államokat, 2) a kontinentális Európa konzervatív jóléti államait és 3) az angolszász világ liberális jóléti államait. A különbségek részben az újraelosztás nagyságában ragadhatóak meg, részben abban, hogy mire irányul, mit támogat és mit nem, részben pedig abban, hogy mennyire von be magántőkét és mennyire hagy feladatokat a helyi szinten.¹³ David Garland háromféle kritikát foglal össze a jóléti állammal kapcsolatban: 1) a szabadpiaci liberálisok a szabadság filozófiája, a piaci mechanizmusok ünneplése és az államhatalom kritikája felől közelítenek; 2) a konzervatívok a család, a közösség és a jótékonykodás erodálását látják a jóléti államban; végül 3) a szocialisták nem találják elég egyenlősítőnek, és fundamentálisabb változásra törekednének.¹⁴

Konzervatív-realista szempontból a jóléti állam előnye az ember biztonság-igényének kielégítése, de hátránya az individualizáció, atomizálódás elősegítése. A jólétiállam-párti Garland következtetése szerint a svéd modell a „kollektív gondoskodás magas szintjét kombinálja az erősen individualista értékekkel és életstílus” támogatásával. Az alapvető különbség kiviláglik: a jobboldal a választottak mellett a nem választott közösségeket is szereti hangsúlyozni, és elfogása szerint az igazi közösségi szolidaritás az önként vállalt szolidaritás, nem pedig az államilag ránk kényszerített. A közösségiség azt jelenti és úgy valósul meg igazán, hogy az emberek valamelyest mégis függenek egymástól. Ha az emberek nem függenek egymástól anyagilag/egzisztenciálisan, azaz egyéni elképzeléseiket állami segítséggel meg tudják valósítani – ami az adófizetők pénzéből megy s ez lenne az ő szolidaritásuk másokkal –, akkor azzal az atomizálódást és individualizmust segítjük elő.

XVI. Benedek pápa, akit nehezen lehetne neoliberalisnak titulálni, figyelmeztet: szeretetre mindig, még a legigazságosabb társadalomban is szükség lesz. „Nincs olyan igazságos államrend, amely feleslegessé tenné a szeretet szolgálatát [...]. A totális gondoskodó állam, amely mindent magához von, végezetül olyan bürokratikus intézménnyé válik, amely a lényegeset nem képes nyújtani, amire a szenvedő embernek – minden embernek – szüksége van: a szeretetteljes, személyes odafordulást. Nem mindent szabályozó és uraló államra van szükségünk, hanem olyan államra, amely a szubszidiaritás elvének megfelelően nagylelkűen elismeri és támogatja a különböző társadalmi erőkből született kezdeményezéseket, amelyek összekapcsolják a spontaneitást a segítségre szoruló emberekhez való közelséggel. [...] Az a fölfogás, amely szerint az igazságos struktúrák fölöslegessé tennék a szeretet gyakorlását, valójában materialista emberképet rejt.”¹⁵

A személyes szolidaritás aktusait és az egymástól való függést azonban a baloldal éppen az egyenlőtlenségek és függőségek újratermelődése terepének tekintti, valamiféle feudalizmusnak.

A baloldal egalitárius, választott közösségei mellett a konzervatívok hangsúlyozzák: szabad társadalmakban minden közösségben magától kialakul valamilyen hierarchia, még ha az nem is azonos az örökletes arisztokráciával. John Adams, az Amerikai Egyesült Államok egyik alapító atyja, második elnöke (Russell Kirk szerint tulajdonképpen „a valódi konzervativizmus megalapítója

13 Gosta ESPING-ANDERSEN: *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Polity Press, Cambridge, 1990.

14 David GARLAND: *The Welfare State. A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2016.

15 XVI. BENEDEK pápa: *Deus caritas est*, Szent István Társulat, Budapest, 2006, 34–35.

Amerikában¹⁶⁾ szerint „kevesen fogják tagadni, hogy minden nemzetben, minden pártban, minden városban és minden faluban létezik az erény és a tehetség természetes arisztokráciája”.¹⁷

KOMMUNITÁRIUSOK ÉS KONZERVATÍVOK

Filozófiai értelemben a komunitárius gondolat az emberi személy közösségi beágyazottságának hangsúlyozása a felvilágosodás karteziánus-kantiánus filozófiai individualizmusával szemben. Érdekes, hogy a kifejezetten így nevezett filozófiai irányzat csak John Rawls *Az igazságosság elmélete* című, 1971-es munkájára való reakcióból született meg. Az egalitárius liberalizmust teoretikusan kifejítő Rawls kritikái szerint ugyanis túlságosan önmagukban kezeli az egyéneket, miközben Alasdair MacIntyre, Michael Sandel, Charles Taylor és Michael Walzer az emberi személy közösségi beágyazottságát hangsúlyozzák.¹⁸

Roger Scruton kritikája Taylor, Walzer és Sandel felé az, hogy filozófiájuk ellenére, ha a napi ügyek kérdésére kerül a sor, a baloldal mellé állnak, a liberális konszenzust védik és támogatják a közösségerodáló jóléti államot.¹⁹ Külön utakon jár valamelyest Alasdair MacIntyre, akinek nyomában megszületett az amerikai lokalista, komunitárius konzervativizmus is, amelynek erősen katolikus kötődései vannak; ennek fő fórumai a *The American Conservative* és a *Front Porch Republic*, fő alakjai közt pedig ott van Patrick Deneen és Rod Dreher.²⁰

KÖZÖSSÉG A KOZMOSSZAL

Robert Nisbet arról ír: nemcsak a közösségiség esett szét az előző háromszáz évben és a társadalmi kötelek gyengültek meg, de megfigyelhető az elidegenedésünk a múlttól, a fizikai helytől és a természettől, valamint a fizikai dolgoktól, az anyagi tulajdontól is.²¹ Ezért szeretnék kitérni a világ és a kozmosz kérdéskörére. A felvilágosodás előtt élő ember számára a kozmosz egy jól rendezett, klasszikus rendszer volt,²² a világ dolgainak pedig önmagukban is volt jelentése. Ez azt jelentette, hogy ha nem lenne ember a földön, akkor is lenne értelme és jelentése, funkciója mindennek, az értelmet nem az ember viszi bele a világba.²³

A kortárs (politikailag erősen baloldali) posztmodern egyik fő célpontja a felvilágosodás és annak descartes-i személyfelfogása. A posztmodern számára ezért sincsen személyes szabadság, mert a személyiség maga is az ún. „struktúrák” terméke.²⁴ Pedig egy nagy közös pontja biztos van a posztmodernnek a felvilágosodással: a filozófiai vizsgálódás kiindulópontja számára nem a világ és a dolgok, mint addig, hanem az elme, a tudat, mivel csak annak a léte biztos, semmi más. Ez tette lehetővé azt a nyelvi fordulatot, aminek következtében a posztmodern szerzők jó része ugyan „többnyire nem tagadja, hogy létezik külvilág; csak épp azt kétkeli, hogy abból bármilyen, érvényes következtetést le tudunk vonni”, mivel a nyelv nem tükrözi, hanem torzítja a világot, a világ és tudatunk közt áthatolhatatlan a szakadék.²⁵

Ezt a Descartes által ásott szakadékot, ami az ember kozmosztól, a világ valóságától való elidegenedését eredményezte, felbontotta a kozmoszsal való

16 Russell KIRK: *The Conservative Mind* [1953], BN Publishing, 2008, 62. John Adams áll talán az amerikaiak közül a legközelebb az európai kontinentális konzervativizmushoz.

17 *The Works of John Adams*, VI., szerk. C. F. Adams, Little, Brown and Co., Boston, 1851, 451–452.

18 A négy munka: Alasdair MacIntyre: *After Virtue (Az erény nyomában)*; Michael Sandel: *Liberalism and the Limits of Justice*; Charles Taylor: *Sources of the Self*; Michael Walzer: *Spheres of Justice*.

19 Roger SCRUTON: *Communitarian Dreams*, City Journal 1996 őszi. Az írásra született válasz és viszontválasz is: Amitai ETZIONI – Roger SCRUTON: *Community, Yes. But Whose?*, City Journal 1997. nyár.

20 SZILVAY Gergely: *Egy amerikai vita a liberális demokráciáról = Konzervatív reneszánsz az Egyesült Államokban*, szerk. POGRÁNYI LOVAS Miklós, Századvég, Budapest, 2016; PAÁR Tamás: *Amerikai Komunitárius Államok? Lehet-e egy közösségelvű egyúttal amerikai konzervatív is?*, Kommentár 2018/2.

21 *The Quest for Community*, xxiv–xxv.

22 Lásd erről C. S. LEWIS: *The Discarded Image*, Cambridge University Press, Cambridge, 1964.

23 TAYLOR: *I. m.*

24 Lásd például BÓKAY Antal: *Bevezetés az irodalomtudományba*, Osiris, Budapest, 2006, 173.

25 Catherine BELSEY: *Poststructuralism. A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2002.

Vidéki közösség – Grant Wood:
Tavaszi a városban (1941)
 (Wikimedia Commons)

természetes közösséget, a posztmodernek előtt sokan próbálták betemetni, kezdve magával Descartes-tal, de nem sikerült nekik, mivel a tudatból kiindulva nehéz áthidalni a szakadékokat. A felvilágosult-posztmodern kiindulópont nem fogadja el magától értetődőnek, hogy az ember tudata a világ részeként kapcsolatban van a külvilággal, és különösebb torzítás nélkül közvetíteni tudja azt. Étienne Gilson egyszerű javaslata az, hogy a karteziánus idealizmusból vissza kell térni a felvilágosodás előtti (és egyébként a hétköznapi emberek számára ma is evidens) realista felfogáshoz, ami nem az emberi tudatból, hanem a dolgokból indult ki (avagy vissza kell térni Arisztotelészhez és az ő nyomában járó Szent Tamáshoz).²⁶ Amikor a konzervatívok vitapartnereik számára oly

26 Étienne GILSON: *Methodological Realism* [1935], Ignatius Press, San Francisco, 2011; Uő.: *Thomist Realism and the Critique of Knowledge* [1939], Ignatius Press, San Francisco, 2012.

idegesítő módon magától értetődő valóságról, természetéről és józan észről beszélnek, illetve realistának nevezik magukat, akkor amögött ez a filozófiai előfeltételezés rejlik.

A világgal, ha tetszik, a kozmoszsal való közösség elvesztésének másik terepe az Arisztotelész fémjelezte fogalmi gondolkodás mellett a felvilágosult racionalizmus által diszkreditált szimbolikus-mitikus-imaginárius gondolkodás elvesztése, amit nevezhetünk archaikusnak, ugyanakkor a legutóbbi időkhöz is ez jellemezte az európai parasztságot.²⁷ Mircea Eliade és Tánczos Vilmos néprajzkutató szerint ezt az archaikus-mitikus-szimbolikus gondolkodást nyugodtan nevezhetjük platonikusnak.²⁸ Nem az a kérdés, hogy szó szerint hiszünk-e a mítoszokban és a szimbolikus gondolkodás analógiáiban, hanem az, hogy ezek szimbolizálnak valamit, elmondanak nekünk valami fontosat a világról és az életről, és mentális igényeket fejeznek ki – nem véletlenül a pszichoanalitikus lélektan volt az, ami újra felfedezte mindezt. Ahogy Tánczos Vilmos fogalmaz: „A képek valaha egy szellemi tartalommal telített világ érzékelhető képei voltak, a modern ember azonban egyre kevésbé hajlandó komolyan venni ezt az örökséget. [...] A szimbólumok ünnepek alkalmával történő »komoly« aktivizálódása annak bizonyosága, hogy a lét határhelyzeteiben azonban mégis szükség van a megtagadott képekre, mert a szent szimbólumok célt, értelmet adnak a létezésnek. [...] A mai modern mítoszok szimbolikus képei is képek ugyan, de nem alkotnak egységes képi jelrendszert, tehát a maguk rendjén ugyancsak hűen tükrözik a modern ember fragmentált, instabil, nem közösségi jellegű világértelmezését.”²⁹

MI A TEENDŐNK?

A konzervatívok tehát az az adott és választott közösségeket is hangsúlyozzák, amelyeket azonban nem tévesztenek össze az állammal. Nem rossznak, hanem jónak tartják az egymásra utaltságot, ezzel együtt a személyes teljesítményt és felelősséget is hangsúlyozzák. Kiindulópontjuk a józan realizmus, amely az emberi személyt esszenciális létezőnek tartja, lehetőségeit pedig minden korlát ellenére valódi lehetőségeknek. Az egyén, a közösség és az állam közti konfliktusokat e sorok írója szerint nem feltétlenül kell feloldani, azaz nem az a kérdés, melyikből kell több vagy kevesebb: erős államra, erős közösségekre és erős egyénekre van szükség, a köztük lévő konfliktusok az élet természetes velejárói, nem lehet köztük olyan, eleve adott sorrendet felállítani, amely minden hétköznapi apróságra és minden jogi kérdésre érvényes – egyszer ennek, másszor annak van elsőbbsége.

A legtalányosabb kérdés az, hogy a világot hogyan lehet visszavarázsosítani. A világból kiinduló fogalmi gondolkodás rehabilitációja lehetséges, hiszen a hétköznapi ember is így gondolkodik. Hogy a középkor lokális-autonóm közösségi virágzásához hasonlót miként lehetne elindítani, arra több stratégiát felvázoltak már: a Nisbet-féle „új *laissez-fair*” érthető elgondolás, bár talán túlságosan tart az államtól, s modern technikai körülmények között az állam kivonulása megoldhatatlan, ráadásul az államnak ellensúlyt kell képeznie a lokális közösségekre úgyszintén veszélyt jelentő multinacionális-nagyvállalati világgal szemben. De a jóléti állam némi csökkentése, meritokratikussá és közösségelvűbbé tétele segíthet. Ezzel együtt talán ma a szuverén nem erodálója, hanem védelmezője tud lenni a közösségeknek, hogy a nemzet és társadalom újra *communitas communitatum* legyen. ■

az államnak ellensúlyt kell képeznie a közösségekre veszélyt jelentő multinacionális világgal szemben

27 Lásd erről Mircea ELIADE: *Az örök visszatérés mítosza* [1949], ford. PÁSZTOR Péter, Európa, Budapest, 1998, 35 és 219.

28 *Uo.*, 59.

29 TÁNCZOS Vilmos: *Szimbolikus formák a folklórban*, Kairosz, Budapest, 2007, 394–395.